

ОШ МАМЛЕКЕТТИК УНИВЕРСИТЕТИНИН ЖАРЧЫСЫ. ЭКОНОМИКА

ВЕСТНИК ОШСКОГО ГОСУДАРСТВЕННОГО УНИВЕРСИТЕТА. ЭКОНОМИКА

JOURNAL OF OSH STATE UNIVERSITY. ECONOMICS

e-ISSN: 1694-8734

№1(4)/2024, 158-163

УДК: 331.556

DOI: [10.52754/16948734_2024_1\(4\)_22](https://doi.org/10.52754/16948734_2024_1(4)_22)

**КЫРГЫЗСТАНДЫН ЭМГЕК РЫНОГУНУН УЧУРДАГЫ КӨЙГӨЛӨРҮ ЖАНА
ӨНҮГҮҮ ТЕНДЕНЦИЯЛАРЫ**

**СОВРЕМЕННЫЕ ПРОБЛЕМЫ И ТЕНДЕНЦИИ РАЗВИТИЯ РЫНКА ТРУДА
КЫРГЫЗСТАНА**

**CURRENT PROBLEMS AND DEVELOPMENT TRENDS OF THE LABOR MARKET IN
KYRGYZSTAN**

Ташиев Ниязали Маметибраимович

Ташиев Ниязали Маметибраимович

Tashiev Niiazali Mametibraimovich

Э.и.к., доцент, Ош мамлекеттик университети

К.э.н., доцент, Ошский государственный университет

Candidate of Economics, Associate Professor, Osh State University

89niko_kg@mail.ru

Шайбеков Дастан

Шайбеков Дастан

Shaibekov Dastan

Магистрант, Ош мамлекеттик университети

Магистрант, Ошский государственный университет

Master's student, Osh State University

КЫРГЫЗСТАНДЫН ЭМГЕК РЫНОГУНУН УЧУРДАГЫ КӨЙГӨЛӨРҮ ЖАНА ӨНҮГҮҮ ТЕНДЕНЦИЯЛАРЫ

Аннотация

Өнүгүүнүн инновациялык жолуна түшкөн заманбап экономиканын шарттарында эмгекти сарамжалдуу пайдалануу жана анын атаандаштыкка жөндөмдүүлүгүн жогорулатуу эң маанилүү маселе болуп саналат. Эмгек рыногу коомдун экономикалык жана социалдык турмушунун маанилүү бөлүгү болуп саналат. Эмгек рыногунун көйгөйлөрү эң маанилүү жана алардын актуалдуулугу шексиз. Дал ушул эмгек чөйрөсү ата мекендик экономиканын өсүшүнүн, анын натыйжалуулугун жана атаандаштыкка жөндөмдүүлүгүнүн деңгээлин жогорулатуунун негизги көйгөйүнө айланууда.

Ачкыч сөздөр: жумушчу күчү, эмгек рыногу, жумушсуздук, эмгек рыногун мамлекеттик жөнгө салуу, миграция, региондогу жумушчу күчүнүн ашыкчалыгы.

СОВРЕМЕННЫЕ ПРОБЛЕМЫ И ТЕНДЕНЦИИ РАЗВИТИЯ РЫНКА ТРУДА КЫРГЫЗСТАНА

CURRENT PROBLEMS AND DEVELOPMENT TRENDS OF THE LABOR MARKET IN KYRGYZSTAN

Аннотация

В условиях современной экономики на инновационный путь развития, важнейшей проблемой становится рациональное использование рабочей силы и повышение ее конкурентоспособности. Рынок труда является важной составляющей частью экономической и социальной жизни общества. Проблемы рынка труда относятся к числу наиболее важных и актуальность их не вызывает сомнения. Именно сфера труда становится ключевой для роста отечественной экономики, повышения ее эффективности и уровня конкурентоспособности.

Ключевые слова: рабочая сила, рынок труда, безработица, государственное регулирование рынка труда, миграция, трудоизбыточность региона.

Abstract

In the conditions of a modern economy on an innovative path of development, the most important problem is the rational use of labor and increasing its competitiveness. The labor market is an important part of the economic and social life of society. Labor market problems are among the most important and their relevance is beyond doubt. It is the sphere of labor that is becoming key to the growth of the domestic economy, increasing its efficiency and level of competitiveness.

Keywords: labor force, labor market, unemployment, state regulation of the labor market, migration, regional labor surplus.

Ааламдашуу доорунда жана экономиканын өнүгүүнүн инновациялык жолуна өтүү шартында эмгекти сарамжалдуу пайдалануу жана анын атаандаштыкка жөндөмдүүлүгүн жогорулатуу эң маанилүү маселе болуп саналат. Кыргызстандын эмгек рыногунда кадрларды мотивациялоо механизминин начардыгы, өндүрүштүн төмөндөшү, калктын материалдык жана социалдык деңгээлинин жана жашоо сапатынын төмөндөшү, эмгекке суроо-талаптын жогору эместиги, жумушчу күчүнүн деградациясы, жумушсуздук, миграция жана кадрлардын билим деңгээлинин төмөндүгү негизги көйгөй боюнча калууда.

Мындай шарттарда өлкөнүн жумушчу күчүнүн квалификациялык деңгээли жана сапаты экономикалык өсүш үчүн чектөө болуп калышы мүмкүн. Демек, жумуш күчүн трансформациялоо шартында иш менен камсыз кылууну натыйжалуу жөнгө салуу үчүн мамлекеттин катышуусун активдештирүү маанилүү болуп эсептелет. Мамлекет эмгек рыногунун субъектиси катары адамдар коомдук экономикалык процесстерге таасир этиши үчүн уюштуруучулук жана экономикалык функцияларын өз убагында жана системалуу түрдө аткаруусу абзел. Мындан сырткары, мамлекет өз адамдарынын жашоо деңгээлин жогорулатууга багытталган социалдык саясатты жүргүзүүсү абзел, анткени кызмат көрсөтүүлөрдүн, билим берүүнүн жана саламаттыкты сактоонун, ошондой эле кирешенин деңгээлинин төмөндүгү өлкөнүн ичиндеги экономикалык кырдаалга терс таасирин тийгизет [6, 7].

Эмгек рыногу коомдун экономикалык жана социалдык турмушунун маанилүү бөлүгү болуп саналат. Дал ушул эмгек чөйрөсү ата мекендик экономиканын өсүшүнүн, анын натыйжалуулугун жана атаандаштыкка жөндөмдүүлүгүнүн деңгээлин жогорулатуунун негизги компоненти болуп саналат. Өлкөдө аймактар боюнча жумушчу күчүнүн ашыкча болушу да, жергиликтүү эмгек базарларында жумушчу күчүнүн жетишсиздиги да бар. Учурда эмгек рыногу социалдык-экономикалык жактан туруктуу эмес, ошондуктан калктын бакубаттуулугу анын канчалык өнүккөн жана ийкемдүү болушунан көз каранды. Республикадагы социалдык маанидеги курч көйгөй жумушсуздук жана ага катар эле квалификациялуу жумушчу күчүнүн жетишсиздиги саналат.

Азыркы учурда Кыргызстанда башка жакка көчүү, жумуш табуу жана окуу максатында ички миграция агымдары күндөн-күнгө күч ала баштады. Бирок миграциянын бул түрү Кыргызстанда мурда эле бар болчу жана административдик ыкмалар менен жөнгө салынып келген. Өлкөбүздүн экономикасынын рыноктук өнүгүү системасына өтүшү менен Кыргыз Республикасынын райондорунда жана облустарында жумуш орундарынын жетишсиздигинен же алардын толук жоктугунан ички миграциянын жолдору жана максаттары өзгөрдү.

Бир топ талдоонлордун жыйынтыктары боюнча Кыргызстан калкынын саны тез өсүп жаткан өлкө экенин көрсөттү. Демек, Кыргызстанда эмгек рыногунун калыптанышы социалдык-экономикалык жана демографиялык факторлордун таасиринен көз каранды. Төрөттүн жогорку деңгээли калктын жаш курагына жана жыныстык курамына, ошого жараша анын экономикалык активдүүлүгүнө таасирин тийгизет. Калктын жана анын эмгекке жарамдуу бөлүгүнүн өсүшү, ошондой эле түзүлгөн жумушчу орундардын салыштырмалуу жай өсүшү, калктын керектөөлөрүн канааттандыруу маселеси азыркы Кыргызстандын эң актуалдуу проблемасы болуп калууда.

Калктын жашоо деңгээлинин төмөндөшү жана жумушсуздук миграциянын маятниктик миграция (негизинен айылдан шаарга жумуш издеп же окуу үчүн) жана өлкөнүн чегинен тышкары убактылуу тышкы эмгек миграциясы (эмгек эмиграциясы) сыяктуу түрлөрүнүн өнүгүшүнө шарт түздү. Ал эми кийинки жылдарда коммутациялык миграциянын

көлөмүнүн туруктуу өсүүсү байкалууда. Миграциянын көбөйүшүнүн себептери айыл жеринде жумуш орундарынын жоктугу жана шаарларда турак жай курулушунун кыскарышы болуп саналат. Шаардык конуштар учурда көп сандагы мигранттарды кабыл ала албай жатат. Мындан тышкары, айылдын оор жана аз акы төлөнүүчү жумуш орундары айыл тургундарын кызыктырбайт жана алар шаарларда татыктуу эмгек шарттары бар, кирешеси жогору кесиптерди издешет. Ошол эле учурда керек болуп жаткан квалификациялуу кадрлардын массалык агылып кетүү процессине өкмөт тарабынан азырынча эч кандай алдын-ала чаралар көрүлө элек. Демек, учурдагы бош орундардын, айрыкча саламаттыкты сактоо жана билим берүү тармагында иштегендердин эмгек акысы жумушчулардын муктаждыктарын канааттандырбайт. Мындай абал Кыргызстанда жумушчу күчүнүн деградациясына алып келиши мүмкүн.

Жалпысынан алганда, мигранттардын кирешесинин олуттуу бөлүгүн акча которуулар түзөрүн белгилеп кетсек болот. Кыргызстандан чет өлкөгө чыккан мигранттардын 52%га жакыны айлык кирешесинин теңинен көбүн үйлөрүнө жөнөтөт. Экономисттердин айтымында, Кыргызстандагы үй-бүлөлөрдүн болжол менен 56%нын бакубаттуулугу алардын чет өлкөлөрдөгү жакындарынын эмгек ишмердүүлүгүнөн көз каранды жана ошондой эле, акча которуулар менен жакырчылыкты кыскартуунун ортосунда абдан тыгыз байланыш бар [4].

Белгилеп кетүүчү нерсе, акча которуулар кошумча киреше булагы болуу менен бирге валюта курсунун туруктуулугуна өбөлгө түзөт. Демек, өлкөнүн экономикасынын өсүшүнө оң таасирин тийгизет. Эксперттердин пикирине таянсак: «2005-жылдан бери Россияда эмгектенген мигранттардан Кыргызстанга 21 миллиарддан ашык АКШ доллары которулган, бул экономикалык абалды олуттуу өзгөртө албаганы менен өлкөнүн социалдык өнүгүүсүнө бир топ эле өбөлгө түзүп келет» [3]. Ошентип, жумушчу күчүн экспорттоодон түшкөн кирешеден дагы олуттуу маселе эмгек миграциясын жөнгө салуу боюнча мамлекеттик саясатты күчөтүү абзел.

Белгилүү болгондой, төрөттүн жогорку көрсөткүчүнөн улам Кыргызстан эмгек рыногуна басымды түздөн-түз күчөткөн жумушчу күчү бар өлкө катары карасак болот. Буга Кыргызстанда эмгекке жарамдуу калктын өсүү темпи жумушчу күчүнүн өсүү темпинен бир топ жогору экендигин көрсөткөн расмий статистиканын талдоосу далил болот. Иш менен камсыз кылууну тыгыз талдоо үчүн 1-таблицага көңүл бурабыз.

Таблица 1.- Кыргызстандын эмгек ресурстары жана калктын иш менен камсыз болушу [2].

Көрсөткүчтөр	2018	2019	2020	2021	2022
Эмгек ресурстары, миң адам	3759,5	3798,5	3824,7	3928,5	3984,4
Жалпы калктын санына болгон катышы % менен	58,8	58,2	58,1	58,7	57,1
Экономикалык жактан активдүү калк, миң адам	2538,7	2583,6	2595,4	2680,5	2712,7
%	48,9	48,6	47,8	47,7	46,7
Жумуш менен алектенгендер, миң адам	2382,5	2442,7	2445,2	2537,9	2581,1
%	56,2	57	56,6	57,1	57,1

жумушсуздар, миң адам	156,3	140,9	150,2	142,6	131,6
%	6,2	5,5	5,8	5,3	4,9
Экономикалык жактан активдүү эмес калк, миң адам	2449	2497	2601	2674	2786
%	38,6	39,2	38,9	38,8	38,9
Окуу менен алектенгендер, миң адам	541	554	592	602	615
%	22,1	22,2	22,8	22,5	22,1

Таблицада көрүнүп тургандай, 2018-жылдан 2022-жылга чейинки мезгилде эмгекке жарамдуу калктын өсүшү 224,9 миң адамды (5,9%) түзсө, ошол эле мезгилде жумушчу күчү (экономикалык активдүү калк) 174 миң адамга гана өскөн (6,8%), ал эми иштегендердин саны 198,6 миң адамды (8,3%) түздү. Ошентип, 2018-2022-жылдары эмгекке жарамдуу калктын өсүү динамикасы эмгек ресурстарынын өсүү динамикасынан алда канча ашып түшөт.

Биздин талдоо көрсөткөндөй, 2018-жылдан 2022-жылга чейин жумушсуз калк 15,8%га кыскарган. Бул бүгүнкү күндө Кыргызстанда эмгек рыногунда жумушчу күчүнүн көбөйүшү менен ишканалардын ага болгон суроо-талаптары өсүп жаткандыгынан кабар берет.

Жаштар арасында жумушсуздуктун көп болушунун себеби - кадрларды даярдоо системасынын начардыгы. Мындан тышкары, акыркы жылдары Кыргыз Республикасында жумушчу күчүнүн сапатына иш берүүчүлөрдүн талаптары көбөйүп, эмгек рыногу менен билим берүүнүн ортосунда ырааттуулуктун жоктугу бул дисбалансты күчөтүүдө. Негизинен жаштар арасында жумушсуздуктун маанилүү себептеринин бири окуу жайлардын бүтүрүүчүлөрү менен эмгек ресурстарын керектөөчүлөр ортосундагы дал келбестиктер болуп саналат. Бул кесиптердин, адистиктердин жана квалификациялардын дал келбегендигинен гана эмес, билим деңгээлинин төмөндүгүнөн да болушу мүмкүн.

Дагы бир белгилей кетүүчү нерсе иш берүүчүлөр тарабынан ваканттык орундарга талапкер болгон жактарга негизги талап катары иш тажрыйбасын коюшууда. Натыйжада иш тажрыйбасынын жоктугунан жаш адистерди ишке орноштурууда көйгөй жаралууда.

Кыргызстанда мамлекеттик бюджеттин эсебинен окуган ЖОЖдордун бүтүрүүчүлөрү мамлекеттик ишканаларда же уюмдарда 3 жыл иштегенден кийин гана диплом алышат [1]. Белгилей кетсек, эмгек рыногунда суроо-талап менен сунуштун тең салмактуулугун камсыздоо үчүн жогорку окуу жайлары менен иш берүүчүлөрдүн (мамлекеттик жана жеке ишканалар) кызматташуусу зарыл.

Өлкөдөгү менчиктештирүү процесси жеке сектордо жумуш орундарынын көбөйүшүнө жана мамлекеттик сектордо жумуштуулуктун кыскарышына алып келди. Ошол эле учурда жеке сектордо иш менен камсыз кылуунун өсүшү калк арасында дыйканчылыкты жана жеке көмөкчү чарбаларды өнүктүрүү менен коштолду.

Кыргызстанда айлык акынын аздыгынан улам калктын көбөйүп жаткан саны кошумча жумуш табууга аргасыз кылууда, б.а. бүгүнкү күндө көпчүлүк квалификациялуу адистер экинчи иш менен алектенишет. Ошентип, калктын табигый өсүшүнүн жана түзүлгөн жумуш орундарынын салыштырмалуу жай өсүшүнүн себебинен калктын жумушка болгон

муктаждыгын канааттандыруу маселеси азыркы замандын эң актуалдуу маселеси болуп саналат.

Ички эмгек рыногунун көйгөйлөрүн чечүү миграциялык саясат, билим берүү жана саламаттыкты сактоо, ошондой эле аймактарды өнүктүрүү жаатындагы ырааттуу мамлекеттик саясат менен ишке ашат.

Бирок, бир гана мамлекеттик органдардын аракетине таянуу менен абалды түп-тамырынан бери оңдоо мүмкүн эмес. Ишканалар тарабынан дагы эмгек өндүрүмдүүлүгүн жогорулатуу максатында эмгек рыногундагы кырдаалды жакшыртуу боюнча активдүү иш алып баруусу тийиш.

Колдонулган адабияттар:

1. Кыргыз Республикасынын Жогорку жана орто атайын окуу жайларынын бүтүрүүчүлөрүн бөлүштүрүү жана пайдалануу жөнүндө жобо 09.04.2001-ж. № 519 жана 02.02.2010-ж № 52.
2. “Занятость и безработица” итоги интегрированного выборочного обследования бюджетов домашних хозяйств и рабочей силы в 2022 году от 31.10.2023г. <https://stat.kg/ru/publications/zanyatost-i-bezrabotica-itogi-integrirovannogo-vyborochnogo-obsledovaniya-byudzhetrov-domashnih-hozyajstv-i-rabochej-sily-v-2013g/>
3. “Спутник Кыргызстан” - <https://ru.sputnik.kg/20190212/kyrgyzstan-russia-perevody-migranty-grafik-1043299598.html>
4. Эргешбаев У.Ж., Момбекова Г.Б. Влияние денежных переводов трудовых мигрантов на социально-экономическое развитие Кыргызстана [Текст] /У.Ж.Эргешбаев, Г.Б. Момбекова//Актуальные проблемы гуманитарных и естественных наук- 2016.- № 2. - с.114-117.
5. Эргешбаев У.Ж., Максыева Б.Т. Влияние миграции на экономическое развитие региона [Текст]/У.Ж.Эргешбаев, Б.Т.Максыева// Вестник Кыргызско-Российского славянского университета -2016. Т. 16. - № 2. – с. 161-163.
6. Макыев, А. Т. Миграциялык процесстердин коомдун өнүгүшүнө тийгизген таасирлери жөнүндө / А. Т. Макыев, Б. М. Мурзакулов // Вестник Ошского государственного университета. – 2021. – Vol. 2, No. 1. – P. 65-71. – DOI: 10.52754/16947452_2021_2_1_64. – EDN: WXOKVS.
7. Сатыбалдиева, А. А. Задачи инновационного подхода в использовании трудовых ресурсов в сфере предпринимательства / А. А. Сатыбалдиева, Ж. Курсанбек Кызы // Вестник Ошского государственного университета. Экономика. – 2022. – № 1(1). – С. 65-72. – EDN: EUVAAA.